

2006 – חימושי המצרר בראי דוח ועדת וינוגרד

מאת: סגן לילך מלכה, תובעת צבאית, פרקליטות מחוזות פיקוד הצפון וחיל-הים

במהלך מלחמת לבנון השנייה השתמש צה"ל, לראשונה, בפצצות מצרר כחלק ממאמציו להסיר את איום הרקטות מעל ישובי הצפון. השימוש בנשק מסוג מצרר הוביל לביקורת מהאוי"ם, אשר בעקבותיה הוקמה ועדה בראשות אלוף לבדיקת השימוש בנשק מסוג זה. מסקנות הוועדה כללו את חוות דעתו של הפצ"ר דאז, הטומנת בחובה השלכות משפטיות ומעשיות רבות בנוגע לדיני הלחימה והדין הבין-לאומי.

רקע עובדתי

בקיץ 2006 פרצה מלחמת לבנון השנייה, בעקבות תקרית בה נחטפו שני חיילי צה"ל על ידי ארגון הטרור חיזבאללה. המלחמה ארכה 33 ימים, ובמהלכה תקף צה"ל אלפי מטרות וביצע מהלכים קרקעיים מוגבלים באזור דרום לבנון. בתגובה, חיזבאללה ירה אלפי רקטות אל עבר ישובי הצפון. המערכה הסתיימה בהפסקת אש, לאחר קבלת החלטה 1701 של מועצת הביטחון של האו"ם. בספטמבר 2006 מונתה ועדת בדיקה ממשלתית בראשות השופט בדימוס ד"ר אליהו וינוגרד, אשר חקרה את אירועי המלחמה, ובשנת 2008 פורסם הדו"ח הסופי של הוועדה. פרק 14 לדו"ח וינוגרד, שכותרתו "התנהלות ישראל לאור המשפט הבין-לאומי", עוסק בסוגיית יישום דיני הלחימה ע"י צה"ל בכלל, ובסוגיית שימוש בנשק מסוג מצרר בפרט.

במלחמת לבנון השנייה נעשה שימוש בנשק מסוג "מצרר". המצרר הינו שם כולל לחימושים האוגדים בתוכם מספר "פצצונות" רב, המתפזרים סביב מוקד הפגיעה. מטרתו - פגיעה במספר מטרות בו-זמנית הפרוסות על פני שטח נרחב. צה"ל השתמש בלחימה בשלושה סוגים מרכזיים של תחמושת מצרר: פצצות של חיל האוויר, פגזי ארטילריה ורקטות לשיגור בפלטפורמת MLRS ("מנתץ"). על אף שהמצרר אינו מוגדר כנשק בלתי חוקי, התקיים דיון בשאלת חוקיותו לנוכח קיומם של אחוז נפלים גבוה שנשק זה מותיר; נפלים אלו הם בעלי פוטנציאל סיכון לאזרחים, לאחר שוך הקרבות.

על פי הגישות המקובלות בעולם, הנתמכות בפרשנות של הדין הבין לאומי בקשר לעימותים מזוינים, הוחלו בצבאות מסוימים מגבלות על השימוש בנשק זה, כגון איסור על ירי לעבר ריכוזי אוכלוסיה, תיעוד הירי, מיפוי השטח, התניית הירי באישור רם דרג, שימוש בחימוש עם אחוזי נפלים נמוכים, שימוש בטכנולוגיות שיבטיחו את הדיוק בירי חימושי מצרר, ועוד.

בשנת 2008 אף נחתמה אמנה בין-לאומית בקשר לחימוש זה, שישראל אינה חברה בה.

הסוגייה המשפטית

לאחר תום הלחימה, הועלו טענות על השימוש שנעשה מצד ישראל בנשק המצרר כלפי שטחים מאוכלסים, וטענות על פציעתם ומותם של תושבי לבנון מנפלי המצרר. בין היתר, פורסמה הערכה של בכיר באו"ם לפיה בשטח לבנון נותרו כמיליון פצצות מצרר לאחר תום הלחימה, אשר נורו על-ידי צה"ל ולא התפוצצו. מדו"ח שחיבר ארגון בריטי כחודשיים לאחר המלחמה עלה, כי בין שלושה לארבעה תושבי לבנון נפגעו מידי יום כתוצאה מפצצונות המצרר שהטיל צה"ל במשך המלחמה.

לפי נתונים וטענות שריכז האו"ם, במשך שלושת החודשים לאחר הפסקת האש, נהרגו כעשרים אזרחים לבנונים ונפצעו 115 מנפלי פצצות המצרר.

בעקבות הטענות על אודות תוצאותיו של ירי המצרר, ונוכח טענות לגבי אי-קיומן של פקודות בצה"ל בעניין זה, הוקמה ועדת בדיקה בראשות האלוף גרשון הכהן, אשר בחנה את ירי המצרר שבוצע במהלך מלחמת לבנון השנייה.

הפצ"ר, תא"ל (כתוארו דאז) אביחי מנדלבליט, נדרש גם הוא לחוות דעתו בנושא. חוות דעתו אמנם התמקדה בפצצות המצרר, אך היא בעלת השלכות משפטיות על השימוש בנשק באזורים בנויים – מסוגם של אלה ההולמים את הלחימה הא-סימטרית עימה צה"ל מתמודד בחזיתות השונות.

ועדת הבדיקה בראשות אלוף גרשון הכהן מצאה שהשימוש בירי מצרר לא חרג מאמות המידה המקובלות. על פי ממצאי הוועדה, לא הייתה מחלוקת כי אכן נפגעו אזרחים לבנוניים כתוצאה מנפלי המצרר הישראלי לאחר תום הלחימה. יחד עם זאת, למעט מקרה אחד, הירי אושר בהתאם לפקודות שניתנו. צוין, כי אישור המטכ"ל לירי מצרר נסמך על בדיקה, לפיה המטרה אינה נמצאת בשטח בנוי. זאת ועוד, צוין כי בכל המקרים בהם בוצע ירי מצרר (הן ע"י חיל האוויר והן ע"י חיל התותחנים), בוצע מיפוי של הירי, כפי שנדרש בהוראות הפנימיות בצה"ל.

בדיקה: מדוע ירו פצצות מצרר בניגוד להוראות

הרמטכ"ל, רב-אלוף דן חלוץ, מינה אלוף בודק לנסיבות ירי פצצות המצרר בימי מלחמת לבנון. תחקיר מקיף שערך ראש חטיבת יבשה במפקדת זרוע היבשה, מצא שחיל התותחנים סטה מההוראות המקובלות

חנן גרינברג עדכון אחרון: 20.11.06 , 00:11

במהלך מלחמת לבנון השנייה השתמש צה"ל בפצצות מצרר בניגוד לנהלים - כך התברר מתחקיר מקיף שערך בנושא תת-אלוף מישל בן ברוך, ראש חטיבת יבשה במפקדת זרוע היבשה. ממצאי התחקיר פורסמו אמש (יום א') לראשונה בערוץ 1.

פצצת מצרר היא פצצה המכילה כמות גדולה של פצצות קטנות. היא מתפוצצת בגובה מסוים מעל הקרקע והפצצות שבתוכה מתפזרות ומתפוצצות זמן קצר לאחר מכן. מדובר בפצצות הגורמות נזק רב.

גם הפצ"ר קבע, כי "השימוש שנעשה בחימוש מצרר, במהלך מלחמת לבנון השנייה, נעשה באופן התואם את עקרונות דיני הלחימה של המשפט הבין-לאומי", וכי לאחר בחינת מכלול הנתונים, לא היה מקום לנקוט צעדים משפטיים כנגד בעלי תפקידים בצה"ל.

משגר "מנתץ" (צילום: ניר גל, דובר צה"ל)

הפצ"ר נימק את החלטתו בכך: "הירי בוצע בכלי נשק חוקי, שאינו גורם נזק מיותר לאויב, לעבר מטרות צבאיות בלבד, לאחר שנוצר צורך צבאי קונקרטי לבצעו כדי להפסיק את הירי הרקטי לעבר שטחי מדינת ישראל, ובנסיבות בהן המפקד הצבאי סבר, כי הנזק הצפוי להיגרם לאזרחים ולרכוש אזרחי כתוצאה מהשימוש בתחמושת המצרר, אינו מופרז ביחס ליתרון הצבאי הגלום בירי פצצות המצרר לעבר אותם יעדים".

מחוות דעתו של הפצ"ר עלה כי ירי כזה עשוי להיות חוקי מבחינת המשפט הבין-לאומי, אם התקיימו התנאים שנמנו לעיל: כלי הנשק חוקי, הירי יכוון למטרות צבאיות כך שלא יסב נזק אגבי מיותר, והירי יבוצע לאור צורך צבאי תקף. עניין חשוב שהודגש במסקנות הפצ"ר, היה שניתן לבצע ירי מצרר למטרות צבאיות הממוקמות באזורים ריקים מאוכלוסיה אזרחית בזמן לחימה. נאמר כי לגבי הירי על שטחים אלו, יחולו העקרונות הרגילים של דיני הלחימה במשפט הבין-לאומי.

עוד נבע ממסקנות הפצ"ר, כי יש להתייחס לשטח בו פועלים כוחות גרילה וטרור כאל שטח לחימה, וזאת כמובן לאחר ביצוע פעולות מקדימות המבטיחות את אי-הימצאות אוכלוסיה אזרחית בלתי מעורבת. גישה זו יש בה כדי לאפשר למפקדים גמישות מבצעית הכרחית בשטח, להפעלת כוח מגוונת יותר, הן מבחינת אמצעים והן מבחינת טכניקות, המשפיעות באופן ישיר על התוצאה בשדה הקרב.

ב-24 בדצמבר 2007 הובהר בהודעת דובר צה"ל לתקשורת, כי "הואיל והמשגרים [משגרי הרקטות] הוסוו באופן מתוחכם, בעיקר בשטחים פתוחים בהם הקים החיזבאללה מערכים מבוצרים שזכו לכינוי 'שמורות טבע' והופעלו בצורה שתקשה על איתורם ועל פגיעה במבצעי הירי, נאלץ צה"ל לעשות שימוש במערכות אש אשר אפשרו מתן מענה מידי לירי, תוך כיסוי מקסימאלי של מרחבי השיגור, ובכלל זה - בחימוש מצרר, שהוא אמצעי לחימה חוקי לפי המשפט הבינלאומי".

עוד נאמר, כי "מדובר היה בתקופת לחימה קשה, בה נורו לעבר ישראל קרוב ל-4,000 רקטות וטילים. בנסיבות אלה, עשו הכוחות שימוש באמצעים החוקיים שעמדו לרשותם".

חשיבות הפרשה

מלחמת לבנון השנייה היוותה בעבור צה"ל עימות צבאי ראשון שהוגדר כמלחמה, שכולה נגד ישות שאיננה צבא סדיר. כעימות א-סימטרי, מלחמה מסוג זה טומנת בחובה אתגר משמעותי בכל הנוגע לעמידה בדרישות דיני המלחמה ובחוק הבין-לאומי. הדבר בולט בפרט נוכח המגבלות החלות על הכוח הצבאי, בעקבות פעולת גורמי טרור מתוך שטחים מאוכלסים ובחסות אזרחית, בכוונת-מכוון.

חשיבות חוות הדעת של הפצ"ר היא בקביעתו שיש לקיים את הדין הבין-לאומי, וזאת תוך הפעלת כוח צבאי בשיקול דעת ובהתאם לדיני הלחימה. חשיבות נוספת לחוות הדעת היא בקביעה כי צה"ל פעל בהתאם לדין וכי הופעלו מנגנוני בקרה פנים-צבאיים אפקטיביים שנועדו להבטיח זאת.

מדוע בחרתי בנושא?

מלחמת לבנון השנייה התרחשה לפני כ-13 שנים, עם זאת, גם היום היא נוכחת בחיינו ועולה בכותרות חדשות לבקרים. המלחמה נתפסת בתודעה הציבורית בצורה דו-ערכית (אמביוולנטית), כאשר לצד הביקורת כלפי פעילות צה"ל במלחמה, לא ניתן להתעלם מהשקט בגבול הצפון, ממנו נהנית ישראל בשנים שחלפו מאז סיומה של המלחמה.

מלחמת לבנון השנייה מהווה אבן דרך משמעותית באופן שבו הפרקליטות הצבאית ליוותה את המערכה הצבאית, ובעקבותיה הוקם מערך הייעוץ המשפטי האופרטיבי בפרקליטות הצבאית.

כקצינה בפרקליטות הצבאית העוסקת בתחום המשפט הפלילי, סקרנותי בכל הנוגע לפעילות היחידה בחירום ולתרומתה בהקשריהן של פעולות מבצעיות ולחמתיות בעלות השפעה אסטרטגית גבוהה, ומצאתי עניין רב בלימוד חוות דעתו של הפצ"ר בנושא ירי פצצות המצרר.

להרחבה בנושא, ראו את המקורות הבאים:

- <https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3330150,00.html> "מדוע ירו פצצות מצרר בניגוד לפקודות?";
- <http://www.nfc.co.il/Archive/001-D-149617-00.html?tag=14-33-02> "הפצ"ר: ישראל פעלה כדין בירי המצרר";
- <https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3316855,00.html> "דו"ח: פצצות צה"ל ממשיכות לגבות חיים בלבנון";
- <https://www.makorrishon.co.il/nrg/online/1/ART1/675/168.html> "הפרקליט הצבאי: ירי פצצות המצרר היה חוקי";
- <http://www.vaadatwino.gov.il> הוועדה לבדיקת אירועי המערכה בלבנון 2006 – ועדת וינוגר;
- <https://www.haaretz.co.il/misc/1.1552092> "הפצ"ר: ישראל פעלה כדין בירי המצרר".